KELIONĖS MARŠRUTU SOVETSK–SVETLOGORSK 1983 M. DIENORAŠTIS

Jurgis Mališauskas

Liepos 25, pirmadienis. Išvykstame iš Klaipėdos dviese: žmona Alma (matematikė, geografijos žinovė) ir aš (filologas, istorijos mėgėjas). Automobilis „Žiguliai“. Žemėlapis: *Kaliningradskaja oblast. Maskva, 1979. Masstab 1:4000.* (Vietovardžių senųjų pavadinimų jame nėra). (*Dienoraštyje prie rusiškųjų vietovardžių skliausteliuose pateikti vokiškieji ir lietuviškieji tų vietovių pavadinimai. Už skliaustelių pateikti skaitmenys – automobilio spidometro rodmenys*).

Sovetsk (Tilsit, Tilžė) 82535. Važiuojant per Luizės tiltą, į akis krenta trys nauji daugiaaukščiai namai. (Kažkada vienas Sovetsko gyventojas sakė, kad tie namai pastatyti, sekant Kauno pavyzdžiais.) Bažnyčios, buvusios netoli tilto, dešinėje pusėje, nebėra. Prieškariniai Tilžės gyventojai sakydavo, kad Napoleonas, ją pamatęs, pasakęs, kad norėtų ją pasidėjęs ant delno nusinešti į Paryžių. (Panašiai kažkada sakė ir Vilniaus gyventojai apie Šv. Onos bažnyčią.) Sovetske nestojame, nes tai dažnai lankytas miestas.

Bolšakovo (Gross Skaisgirren, Skaisgiriai) 82561. Sustojame. Išlipu ir fotografuoju. Senųjų kapinių išliko tik vartai. Važiuodami pagrindinėmis gatvėmis senesniųjų, įdomesniųjų kapinių nematėme, dėl to skubame. Be to, šį kryžkelės miestą teks kirsti ne vieną sykį.

Zalese (Mehlauken, Mielaukiai) 82570. Pasirodo keletas naujai užveistų sodų. Geras ženklas. Išlipame iš automobilio. Šalia bažnyčia, atrodo, paversta sandėliu, šalia jos – metalo laužas. Prie varpinės durų butelis „Azerbaidžanskoe“. Varpinės viduje šiukšlės, smarvė. Tarp bažnyčios ir gatvės, buvusiame šventoriuje, tvarkingi tarybinių karių kapai. Palaidotųjų karių sąraše randame vieną lietuvišką pavardę – *Beinoravičius*. Išvažiuojant iš miestelio, kairėje matyti buvęs parkas – tai liudija kelios išlikusios alėjos. Išlipame iš automobilio. Užkalbiname vidutinio amžiaus vyrą. Jis sako, kad anksčiau čia buvo gražus parkas, bet dabar čia... (pasakotojas pavartoja necenzūrišką žodį apibūdindamas dabartinę parko būklę). Sutikta moteris, irgi vidutinio amžiaus, pasakė, kad ta gyvenvietė vokiškai vadinosi „Melianken“. Pamatome baptistų bendruomenės bažnyčią su data *1873*. Ji užrakinta, matyt, paversta sandėliu. Aplink šiukšlynas.

Sosnovka (Augstagirren, Aukštagiriai) 82582. Matyti didelis jaunas sodas, akmeninė bažnytėlė. Akmenyje iškalta *1825*. Virš prieangio durų – užrašas *Dobro požalovat*. Turbūt čia kino teatras ar klubas. Langai užmūryti. Senųjų kapinių liko tik akmeninės tvoros likučiai ir keletas antkarsčių. Prie parduotuvės ramiai būriuojasi vyrai (kaip ir pas mus).

Polessk (Labiau, Labguva) 82603. Pievos prie miesto užlietos vandeniu. Pasirodo saulė. Įvažiuojant į miestą, akį patraukia senas tiltas per Deimeną ir senas uostas. Pervažiavę tiltą, aikštelėje pastatome automobilį. Ieškome pilies. Ji čia pat, matyt, prie buvusios turgavietės. Viena paklausta moteris pasako, kad pilis – jau po karo – sudegė ir neseniai buvo atstatyta. Vienas paklaustas vyras žinojo daugiau – jis sakė, kad prieš karą pilyje buvęs kalėjimas, o jam sudegus – po karo – buvo

atstatytas ir dabar jame esąs kažkokios gamyklos (pavadinimo nesupratau) cechas. Einame prie pilies, bet vartai uždaryti, ir apžiūrime ją iš lauko. Fotografuojamės.

Ieškome valgyklos, bet randame tik kavinę. Užeiname. Valgome guliašą. Geras, sotus.

Grįžtame pėsti prie tilto. Miestas ir dabar palyginti gražus. Tiltas, pasirodo, pakeliamas. Matyti pakėlimo ratai. Prie tilto tebėra dvi plytinės būdelės (ten turbūt dirbdavo tilto pakėlėjai). Nuo tilto žiūrime į šiaurę. Dešinėje matyti vadinamoji „pričkagrabė“. (Taip Frydricho kanalą vadino vietiniai lietuviai, gyvenę čia iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos.) Važiuojame prie šio kanalo; pervažiuojame jo tiltu į kitą krantą ir kanalo pylimu pavažiuojame kokį puskilometrį. Prie pylimo, tarsi prie gatvės, išsidėstę prieškariniai nameliai. Juose gyvena ir čigonų. Grįždami sustojame ant kanalo tilto, nes jis yra aukštai iškeltas ir nuo jo verta pasidairyti. Nameliai yra abiejose kanalo pusėse, ir tuo gyvenvietė šiek tiek primena Minijos kaimą (*Šilutės rajonas*).

Grįžtame į *Poliessko* centrą. Čia dar sykį pasigėrime senuoju uostu, šalia kurio, atrodo, buvo turgavietė. Įsivaizduoju, kaip čia kadaise iš Kuršių marių atplaukdavo žvejai ir savo laimikį pardavinėdavo miestiečiams. Gal čia atplaukdavo Priegliumi ir Deimena net Karaliaučiaus pirkliai? Gražus ansamblis: tiltas, uostas, turgavietė, pilis. Tik kur buvo bažnyčia? Keleto žmonių klausėme, bet jie nieko negalėjo pasakyti (*vėliau sužinojome*). Nerandame, kur nusipirkti duonos, dėl to perkame saldžius pyragaičius.

Važiuojame į šiaurę – Kuršių marių link.

Zalivino (Labagienen, Labagynas) 82622. Įspūdingai atrodo Kuršių marių krantas. Vandens pakraštyje didžiuliai akmenys. Juos, atrodo, čia atgabeno ir žmonės – kranto saugai. Į juos šiandien daužosi didžiulės bangos – kaip jūroje. Krante – seni gluosniai, šakas pamerkę vandenyje. Kad čia žmonių mėgstama pabūti, rodo laužavietės, išgulėta žolė, sudaužyti buteliai, kamščiai ir kitokios šiukšlės. Apie dažnai atvykstančius poilsiautojus papasakojo ir viena senutė, čia gyvenanti. Beje, prieiti ne visur patogu – krantą nuo bangų saugo tankūs karklynai. Eidami marių pakraščiu į rytus, prieiname valčių uostą. Sutinkame kelis stovinčius automobilius iš Lietuvos.

Naujieji kapai palyginti gerai sutvarkyti. Antkarsčių skeveldros rodo, kad čia būta vokiečių kapų. Viename antkapyje randu lietuvišką pavardę ir vardą: „Stonis Bianas, syn Bianasa. Liubimomu mužu i synu“ (raidės rusiškos – *Стонис Бянас, сын Бянаса. Любимому мужу и сыну*).

Polessk (grįžtame į šį miestą, nes kito kelio, kuris eitų Kuršių marių pakraščiu, nėra). Išvažiuodami į vakarus, miesto pakraštyje sustojame prie kapinių. Jos yra senųjų kapinių teritorijoje ir sutvarkytos panašiai kaip *Zalivino* (Заливино). Senosios kapinės buvo gal vieno kilometro ilgio. Nuėjau tik iki jų vidurio, nes kapinės buvo visiškai suniokotos. Radau tik vieną vokišką vardą ir pavardę (miręs 1928 m.). Antkapiniai paminklai ir kapų tvorelės buvo, matyt, kažkam sunaudoti. (*Kapinių dydis leidžia spėti, kad čia palaidotas žymus Rytų Prūsijos lietuvių kultūros veikėjas Jurgis Mikšas (1862–1903)).*

Mordovskoje (Gross Legitten, Laigyčiai) 82633. Bažnyčios sienos akmeninės. Stogas kiauras. Viduje šiukšlynas, geležinkelio bėgiai. Lauke prie vienos sienos vokiečių kareivio statula su nudaužta galva. Šalia apleisti kapai. (*XX amžiaus gale bažnyčia suremontuota*).

Gajevo (Kropiens, Kruopynai) 82652. (*Gal po dešimties metų gailėjomės, kad čia nesustojome, nefotografavome – dar nežinojome, kad čia gimė įžymus lietuvių kilmės dailininkas Pranas Dom-*

šaitis (1880–1965). Tėvo pakrikštytas suvokietintu vardu ir pavarde Franz Domscheit, jis, jau būdamas įžymus dailininkas, nuo 1938 m. ėmė savo kūrinius pasirašinėti lietuviškąja pavarde. Yra buvęs Rusijoje, Lietuvoje. Dalyvavo parodoje kartu su modernistu Marku Šagalu. Kūriniai eksponuoti įvairiose pasaulio šalyse. Kruopynuose jis gyveno 27 vaikystės ir jaunystės metus – dirbo tėvų ūkyje).

Zalivnoe (Postnicken, Paustininkai) 82663. Kaimo gatvelė veda į marių pusę. Ji grįsta netašytais akmenimis, labai nelygi; matyt, dėl minkšto pamario grunto. Vėžės giliai įspaustos.

Jomis važiuodamas, atsitrenkiau į akmenį ir smarkiai įlenkiau duslintuvą (dujų išmetimo vamzdį). Dėl to toliau nebevažiavome. Bet atrodo, kad gyvenvietę nuo marių skiria klampi pieva, per kurią teka upė.

(*Kad šis skurdus kaimelis yra turėjęs šaunią praeitį, rodo keletas faktų. Vokiečių kalbininkams Walther Ziesemer priskyrė Simonui Dachui (1605–1659) dainą (ar eilėraštį), kurio pirmosios eilutės skamba taip:*

Ich bin ein Schaepers Sohn
Aus dem Dorf Possnicken.

Lietuviškai šie žodžiai reiškia:

Aš esu aviganio sūnus
Iš Paustininkų kaimo.

O štai keli sakiniai iš „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“*:*

„Apylinkėse rasta akmens a. dirbinių, arčiau marių – vikingų laivų laužai /.../ Ordino laikų bažnyčia 1739 padidinta /.../ Prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo biblioteka. Veikė giedotojų, sporto, žvejų d-jos. /.../ Vietiniai gyventojai nemėgo vokiečių kunigų“ (Vilnius, 2007, t. III, p. 495). *Vokiečių spaudoje rašyta, kad 1945.I.25 sovietų kariuomenei artėjant prie Paustininkų (Postnicken), gyventojams liepta trauktis į vakarus; daugumai išvykus, 430 likusiųjų buvo žiauriai persekiojami: 83 mirė badu, 55 – nuo ligų, 24 – nušauti ar užmušti, 57 mirę tremtyje ar pakeliui į ją, 8 nusižudę. Likę 210 per 1947–1948 metus galėjo išvykti į Vokietiją* (žr. ten pat).)

Žemčužnoe (Schaaken, Žiokai) 82680. Sustojame prie bažnyčios. Ją fotografuoju. Nuotrauka išeis blanki – gal dėl to, kad blogai nustačiau atstumą ar apšvietimą. Tačiau tai, ką pamatėme viduje, buvo netikėtumas. Ten buvo išlikusios visos gotiškojo stiliaus įmantrybės: raudonų plytų skliautai su nerviūra ir kitkas. Kai kur skliautai buvo įlaužti ir mėtėsi nerviūros plytos. Vieną plytą pasiėmiau (*Dabar laikau ją ant knygų lentynos*). Visų tų grožybių fotografuoti negaliu, nes viduje per tamsu. Alma, žmona, sako, kad rusai šią vietoję pavadino *Žemčužnoe* dėl šios bažnytėlės grožio.

(*Bažnyčios vidaus nuotraukų aš padarysiu vėliau, – kai skliautuose atsiras tokios skylutės, kad saulėtą dieną bus galima fotografuoti.*)

Kaširskoe (Schaaksvitte, Šakvietė) 82683. Daug tuščių apleistų namų. Jau anksčiau pastebėjome, kad tie apleistieji namai neturi durų, langų ir staktų. Buvo aišku, kad tai sunaudota kurui –

miškai nuo čia toli. Per miestelį tekančios upės pakraščiu važiuojame iki pat marių. Upė pilna pririštų valčių. Jai pasibaigus, į marias šauna lenktas akmenų ir žemių ragas. Važiuojame juo. Kelias negrįstas, duobėtas, bet sausas – ragas aukštai pakilęs. (*Čia turbūt atplaukdavo laivai, kai Deimenai nusekus, tie laivai keleivius ir krovinius, vežtus į Karaliaučių, išlaipindavo čia, ir kelionė buvo tęsiama arkliais*). Gražu pasidairyti į abi puses. Sustojame. Prie mūsų atplaukia gulbių pora su šešiais dar tamsiais gulbiukais. Alma vaišina gulbes *Polesske* pirktais riestainiukais, nes duonos tame mieste negavome (duoną ėmė taupyti). Laužavietės, išvažinėtas kelias rodo, kad šis ragas lankomas ar poilsiautojų, ar meškeriotojų. Vieta patraukli kaip ir *Zalivino*. O šiandien, kai saulė ypač šviečia ir šiaurės vakaruose nušvinta Kuršių nerijos krantas, *Kaširskoe* pralenkia *Zalivino*.

Nekrasovo (Liska-Schaaken; Žiokų pilis, papilys) 82688. Didingi kažkokio pastato griuvėsiai. Daug perstatinėta, remontuota. Akmeninės tvoros ar sienos liekanos. Vaikštome trumpai, nes senovė kažkaip sudarkyta – siekta prisitaikyti naujam ūkiui, naujiems žmonėms. Gandrų lizdas dar tebėra, gal iš senųjų laikų.

Artėja vakaras, imame skubėti. Važiuodami sutinkame jauną vyrą, ir jis iškelia ranką, kad pavežtume. Važiuojame trise. Jis pasakoja, kad *Lugovskoje* (Lobitten, Labyčiai) gyvena daug lietuvių, ir išlipdamas pasako, kad į *Zelenogradską* (Kranz, Krantas) galima nuvažiuoti tiesesniu keliu, negu nurodyta mūsų žemėlapyje. Tiesesniuoju keliu ir važiuojame.

Zelenogradsk (Kranz, Krantas) 82706. Prie miesto randame automobilių stovėjimo aikštelę. Jos vartai atviri ir jos niekas nesaugo. Parengiame automobilį nakvynei. Šalia mūsų – irgi panašių keliautojų pora. Pasikalbame. Jie iš Maskvos ir čia nakvoja jau nebe pirmą kartą. Tikriausiai traukė *Zelenogradsko* paplūdimys.

Liepos 26. Antradienis. Automobilyje išsimiegame labai gerai. Langeliai buvo praviri, bet uodų nepasirodė. Rytas išaušo gražus, saulėtas. Praustis einame į Kuršių marias. Prie aikštelės esantys tualetai tvarkingi, švarūs, nors ir mediniai. Einame pėsti į pliažą maudytis. Pasivaikščioję mūrine krantine, einame ieškoti valgyklos. Bet ir čia tėra tik kavinės (neskaitant restoranų). O kavinėje negauname nei kavos, nei sriubos. Valgome keptą ir virtą *daktarišką* dešrą. Grįžtame prie automobilio. Sutikti žmonių veidai linksmesni, jų drabužiai tvarkingesni negu vakar sutiktųjų. Alma sako, kad norėtų čia pagyventi.

Muromskoe (Laptau, Labata) 82714. Mūsų tikslas čia – rasti Rūdavos (vok. Rudau) mūšio (1370 m.) paminklą. (*Šis paminklas buvo pastatytas 1870 m. vyriausiajam Vokiečių ordino maršalui Hening Schindekopf, kuris žuvo – pagal kronikininką Simon Grunau – susidūręs su lietuviu Viseviltu. Mes vežėmės žurnalo „Kultūros barai“ numerį (1972 m. Nr. 6, p. 47), kuriame tas paminklas yra už 1,5 km į vakarus nuo geležinkelio stoties.*) Pervažiuojame geležinkelį ir, nuvažiavę puskilometrį akmenimis grįstu keliu, klausiame sutiktą paauglę, ar ji nežinanti ko nors apie seno paminklo liekanas. Kiek pagalvojusi, ji parodo negrįstą keliuką, atsišakojantį truputį į kairę, ir sako, kad juo privažiuosime kalną, ant kurio esąs senas paminklas. Privažiuojame. Jis apsuptas kukurūzų lauko, dėl to einame kelis šimtus metrų pėsti. Kalnas apžėlęs krūmais, avietėmis. Sutinkame dvi uogaujančias vidutinio amžiaus moteris. Jos sako, kad nežinančios paminklo. Vis dėlto imu ieškoti čia, nes gal to paminklo jau ir liko nedaug, jei jis uogautojoms nežinomas. Paminklą randu, apsidžiaugiu, ieškau įrašo, bet nerandu. Prie šio paminklo, apsupto krūmais ir avietynais, kažkie-

no stovyklauta, kažkieno smarkiai kasinėta, matyt, ieškota lobio. Grįžtame prie automobilio, važiuodami sustojame prie kelių kalvų, išlipame, vaikštome aplink esančiomis kalvomis, bet nieko nerandu. Saulė kepina, aplink banguoja javai. Alma pasiūlo grįžti į miestelį (*Muromskoe*) ir ten pasiteirauti. Taip ir padarome. Imame ieškoti mokyklos ar bibliotekos. Bet žmonės pasako, kad nieko ten nerasime (atostogos).

1 pav. Ozerovo (Transava). Schindekopfo paminklas. Naujieji gyventojai jį apsupo savo kapais. Gal tai paminklą apsaugojo nuo sunaikinimo. 1983 m., fotografavo Jurgis Mališauskas

Prie kažkokios įstaigos (gal *selsovieto*) sutinkame darbininkų ir klausiu, ar jie nežiną tokio paminklo ir rodau jo nuotrauką „Kultūros baruose“. Vienas iš vyrų sako, kad toks paminklas esąs *Ozerovo* (Transsau, Transava) kapinėse. Kitas užginčija. Matau, kad visi nori nuoširdžiai padėti. Į pokalbį įsikiša vidutinio amžiaus moteris ir, paėmusi iš manęs žurnalą (su paminklo nuotrauka), eina įstaigon. Netrukus ji iš ten išeina ir sako, kad toks paminklas tikrai esąs *Ozerovo* kapinėse. Dėkoju šiems maloniems žmonėms ir važiuojam jau tiesiai į vakarus. Dar neprivažiavę kaimo, klausiame sutikto vidutinio amžiaus vyro, ar nežinąs, kur yra kapinės su vokiečių paminklu. Jis parodo ranka į kaimo pusę ir sako, kad *ten prie dirbtuvių guli vokietis ištisas* [*tam u masterskoj ležit nemec vcelom*]. Privažiavom *Ozerovo*, maloni mergina parodo, kokiu keliu galima nuvažiuoti į kapines, ir pasako, kad jų mokytojui nepavyko išversti (ar perskaityti), kas paminkle užrašyta. Važiuojame keliuku į šiaurę nuo *Ozerovo*. Tas keliukas labai blogas. Pagaliau, pavažiavę apie kilometrą, atvykstame prie mažų kapinaičių ir jose randame ieškotą paminklą. Fotografuoju. Įrašą perskaityti tikrai sunku. Aiškiau matyti tik data *1870* (paminklo renovacijos data) (1 pav.). Prie pat paminklo palaidoti rusiškų pavardžių žmonės. Jų kapų tvarka vidutinė, tik per arti vienas kito ir aptverti vokiškomis aukštomis tvorelėmis taip, kad sunku prieiti prie paminklo ir rasti patogią poziciją fotografavimui. Fotografuoju, kiek leidžia paminklo apšvietimas. Grįžtame tuo pačiu keliuku į *Ozerovo*, bet jame nesustojame, nes sugaišome daug laiko ieškodami paminklo (Almos skaičiavimu, ieškojome 4 valandas). Iš *Ozerovo* grįžtame į *Muromskoe*, pasukame atgal į šiaurę ir neprivažiavę *Zelenogradsko* pasukame į vakarus.

Romanovo (Pobethen, Pabėtai) 82750. Gražus kalvose, paežerėje išsidėstęs miestelis (ar bažnytkaimis). Jį jau buvau matęs, kai su studentų ekskursija skubėjome iš *Raušių* (rus. Svetlogorsk, vok. Rauschen) į Kuršių nerijos galą, kad spėtume keltu persikelti į Klaipėdą. Aišku, čia dar kada nors sugrįšime – ilgesniam apžiūrėjimui. O dabar skubame ten, kur galima nusimaudyti. Vos išvažiavę iš *Romanovo*, matome kairėje ežeriuką, kuriame maudosi kiaulės. Karšta.

Pionierskij (Neukuhren, Naujieji Kuršiai) 28756. Žalias miestelis, gražioje pajūrio vietoje. Paliekame automobilį aikštelėje, einame prie jūros. Pakeliui – daugybė gražiai apsirengusių jūreivių. Paplūdimyje nusirengiame, deginamės saulėje. Aš maudausi. Uostas visą laiką paskendęs dūmuo-

se. Pliaže žmonių palyginti nedaug. Grįžtame į miestą, perkame ir geriame moliūgų sultis. Alma pamatė, kad čia žmonės augina daug moliūgų. Artėjant vakarui, išvažiuojame.

Svetlogorsk (Rauschen, Raušiai) 82768. Nakvynei sustojame automobilių aikštelėje. Šalia kempingas. Žmonių daug, nakvoja ir automobiliuose, ir kempinge. Automobilių su lietuviškais ženklais gal keliolika. Kol nesutemo, vedu Almą prie jūros. Gaila, kad eidami iš automobilių aikštelės negalime pamatyti *Svetlogorsko* grožybės – senųjų pakilimo ir nusileidimo laiptų, išmūrytų pajūrio kalnagūbryje (jais pasivaikščiosime kitą dieną).

Trečiadienį, liepos 27 d., apžiūrime visas šio kurorto grožybes. Valgykloje eilė nedidelė, maistas geras. Prie jūros eidami kylame ir leidžiamės senaisiais, vokiškais, laiptais, grįžtame naujaisiais, puošniais, priderintais prie pajūrio smėlio spalvos. Bet ar jie buvo reikalingi, ar nesudarkė gamtos, savito *Svetlogorsko* veido?

Vakare žiūrime, kaip leidžiasi saulė.